

Rätten till varan och subjektets uppkomst

**En undersökning av Jevegenij Pasjukanis
subjektivitetsbegrepp**

Av: Vile Huhmarniemi Elfving

Handledare: Gustav Strandberg

Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande

Kandidatuppsats 15hp

Filosofi | Vårterminen 2022

Abstract:

Evengy Pashukanis was a Russian legal scholar who with his book *Law and Marxism: a general theory* developed a theory according to which law emerges from the exchange of commodities under capitalism. The aim of this essay, called "the Right to the commodity and the origins of subjectivity", is to determine the meaning of the term "legal subjectivity" and how the legal subject gains "a double" with a "juridically constituted" will and how this affects a concrete person's lived experience according to Pashukanis. Legal subjectivity arises from the need of commodities to be exchanged on the market, which makes the law and the economy mutually dependent upon each other. The commodity gives subjectivity to its owner and engenders it with a profit maximizing will, a subjectivation completed through a mutual recognition between two commodity owners in which they recognize each other's abilities to hold rights and duties. This means the subjects recognize each other as formally equal and independent. This leads to the beliefs that the will comes from the concrete person and not the commodity, and that the subject is autonomous when in fact it is the result of a social interplay. When the two legal subjects get into a conflict it gives rise to a state machinery in the form of the judiciary and the law which appears neutral but acts in accordance with the needs of the capitalist system, and the legal form, which the machinery then spreads to other social relations, turning them into relations between legal subjects based on rights and duties. The state and the economy appear separate but are linked through the legal subject. The legal form transforms the legal subject into its own double, this more abstract subjectivity can be described as different roles that the legal subject acts out in different scenarios with a will based on the needs of the capitalist system, although the will seems to be free and absolute and emanating from the concrete person. The legal subjectivity is coded as a male and limited in what duties it can take on.

Keywords: Pashukanis, Legal subjectivity, Legal form

Innehåll

Abstract:	2
Inledning.....	4
Varför Pasjukanis och varför nu?	4
Kort om Pasjukanis	5
Syfte:.....	5
Frågeställningar	6
Disposition och metod	6
Forskningsbakgrund:	7
Kapitel 1 Introduktion till Pasjukanis och rättsformen.....	10
Inledning.....	10
Syftet med <i>Allmän rättslära och marxism</i> och Pasjukanis metod	10
Hur den rättsliga subjektiviteten uppstår från varuutbytet.....	11
Hur rättsformen uppstår ur rättslig subjektivitet.....	14
Pasjukanis kritik av bas och överbyggnadsmodellen	15
Sammanfattning.....	16
Kapitel 2: Rättsformens spridning och dubbelgångarens uppkomst	17
Inledning.....	17
Hur rättsformen sprider den rättsliga subjektiviteten och tar den till en högre abstraktionsnivå... ..	17
Dubbelgångaren och den juridiskt bildade viljan.....	19
Fletchers kritik av Pasjukanis subjektivitetsbegrepp.....	21
Sammanfattning.....	22
Kapitel 3 Rättsformens och den rättsliga subjektivitetens påverkan på medvetandet.....	23
Inledning.....	23
Tolkningar av världen som härrör ur det rättsliga subjektets motsättningar	23
Staten och den rättsliga subjektiviteten	24
Dubbelgångarens påverkan på en konkret person upplevda verklighet	25
Sammanfattning.....	26
Slutsats	28
Bibliografi	30

Inledning

En av den moderna filosofins kärnfrågor är frågan om subjektivitetsskapande: vad utgör ett subjekt och vilket handlingsutrymme har egentligen det mänskliga subjektet? Dessa frågor är av särskild betydelse inom rättsteorin, den delen av filosofin som behandlar frågan om lagens och rättens grund. Inom rättsteorin tar frågan om subjektivitet två separata, men lika viktiga former: vilka är det som kan handla rättsligt och hur påverkar denna rättsliga subjektivitet subjektet i övrigt? Frågan om rättens grund kopplas sällan ihop med den om subjektivitet, utan i stället ses lagen som något separat från den som handlar i lagen. Detta leder ofta till idén om att lagen finns utan att någon finns i lagen. Någon som såg en stark koppling mellan rätten och den som handlar inom den var den marxistiska rättsteoretikern Levonij Pasjukanis.

Varför Pasjukanis och varför nu?

Inom rättsteorin dominerar två teorier om vad lag är. Det ena, naturrätten säger att lagar existerar evigt, oföränderligt och objektivt. Oftast härleds lagen i naturrätten ur idén om en mänsklig natur som leder till vissa moraliska lagar som inte får inskränkas. Tidigare i historien kopplades naturrätten oftast till Gud eller det gudomliga. Enligt den andra teorin, rättspositivismen – som dominerar i Sverige idag – så stiftas lagen godtyckligt av den eller de som innehar makten. Lagen i sig har inget värde och den existerar främst i form av en gemensam "fiktion" som olika jurister kommit överens om baserat på vad maktinnehavaren säger. Inom marxismen dominerar två olika versioner av rättspositivism. Den första är att den härskande klassen (som härskar av ekonomiska skäl) stiftar politiska lagar i syfte att stärka sitt herravälde, ibland öppet och ibland dolt med en ideologisk slöja, men att lagen i sig är fristående från ekonomin. Den andra hävdar att lagen i sig är oviktig utan enbart speglar relationerna som finns i kapitalismens ekonomiska bas. Pasjukanis är intressant därför att han varken är en anhängare av naturrätten eller en rättspositivist, även om han är ett par steg närmare rättspositivismen. Han ser inte lagen som evigt sann, men han ser inte heller lagen som godtyckligt skapad av de som styr utan i stället som ett resultat av det kapitalistiska produktionssättet. Pasjukanis kan sägas förfäktat en mer sofistikerad version av den marxistiska rättsteorin som ser rätten som sprungen ur den ekonomiska basen, även om han skiljer sig genom att mena att rätten har sin egen självständiga rörelse och utgör ett separat fenomen från ekonomin.

Pasjukanis relevans har ökat i takt med att allt fler frågor som tidigare varit av en politisk natur avgörs i olika domstolar, från tingsrätter till EU-domstolen. I Sverige syns detta fenomen tydligare i och med EU-anslutningen och inom miljörätten rasar ständigt frågan om vem som rättsligt kan ha intressen och agera.¹ Därför är det viktigare nu än någonsin att förstå vad ett rättsligt subjekt är.

---

¹ Debatten kan sägas ha fått sin start när Christopher D. Stone i en artikel argumenterade för att naturobjekt såsom skogar, djur och stenar bör kunna föra talan i rätten för sina egna intressen, se Christopher D. Stone, "Should trees have a standing – toward legal rights for natural objects", *Southern California Law Review* nr. 45 (1972).

Pasjukanis teori om att rätten sprider sig och reglerar allt fler samhällsliga förhållanden i rättsliga termer tycks ha bekräftats av *Århuskonventionen*, som har förvandlat frågan om miljöskydd till frågan om ett förhållande mellan två "jämlika" rättsliga subjekt (miljöorganisationer och stater). Pasjukanis teorier är därmed av både praktiskt och filosofiskt vikt för att förstå vår nuvarande situation och rättens framtida utveckling.

Kort om Pasjukanis

Jevegenij Pasjukanis (f. 1891- d. 1937) var en rysk rättsteoretiker som i sitt verk *Allmän rättslära och marxism* lade fram en teori om lagens grund genom att argumentera för att den rättsliga formen växer fram parallellt med varuformen under kapitalismen, såsom den analyseras av Karl Marx. Det rättsliga subjektet, det vill säga varuägaren, är utgångspunkten för Pasjukanis analys av rättsformen.² Pasjukanis skriver att tingen (genom varufetischismen) härskar över människan men att människan samtidigt rättsligt härskar över tingen. Det är utifrån denna motsättning som rättsformen ska förstås. Det rättsliga subjektet rör sig inte om en faktisk konkret individ, utan är en abstrakt bärare av olika rättigheter som är kopplade till varuägarens handlingsförmåga.³ Rättsformen och rättssubjektet är inte helt bundna av vad som sker i varucirkulationen, utan har en viss självständighet. Rätten når sin höjdpunkt när rättigheterna abstraheras bort från den faktiska handlingsförmågan och viljan hos ett rättssubjektet och blir en rättslig allmänvilja.⁴ Kopplingen som Pasjukanis drar mellan varuutbytet och juridik i *Allmän rättslära och marxism* innebär att lagen av nödvändighet är av kapitalistisk karaktär, en slutsats som Pasjukanis började retirera ifrån (av övertygelse eller överlevnadsinstinkt) under stalinismens seger efter den ryska revolutionen; en seger som ledde till Pasjukanis avrättning 1937.

Allmän rättslära och marxism betraktas idag som Pasjukanis viktigaste teoretiska arbete och därför kommer jag att hålla mig till analyserna i det verket när jag presenterar Pasjukanis positioner. Pasjukanis är dock inte ensam om att tematisera kopplingen mellan äganderätt och subjektivitet.⁵

Syfte:

Pasjukanis menar att den rättsliga subjektiviteten ger upphov till en "dubbelgångare" som är en vilja fastställd genom lagstiftning (en "juridiskt bildad" vilja som Pasjukanis uttrycker det). Syftet med denna uppsats är att fastställa vad Pasjukanis menar med sitt begrepp "rättslig subjektivitet" och hur den rättsliga subjektiviteten, med dess tillhörande "dubbelgångare" och "juridiskt bildade" vilja, påverkar en konkret persons levda erfarenhet av världen. Detta kommer jag att göra genom att först visa hur Pasjukanis går från det rättsliga subjektet som en del av varuutbytet, till den rättsliga formen

---

² Jevegenij Pasjukanis, "Varan och subjektet", *Fronesis* nr 68-69 (2020) s. 147-148.

³ Pasjukanis 2020 s. 147-149.

⁴ Pasjukanis 2020 s. 149-150.

⁵ Se exempelvis C. B. Macpherson, *The political theory of possessive individualism: Hobbes to Locke* (Oxford: Oxford University Press, 1962).

som i sin tur förvandlar det rättsliga subjektet till en "juridiskt bildad" vilja. Pasjukanis såg själv *Allmän rättslära och marxism* som ett första utkast till en teori som aldrig blev fullt utarbetad.⁶ Det betyder att Pasjukanis själv inte drar alla sina slutsatser till sin spets eller uppfattade allt som ligger implicit i sin egen teori. Därmed har hans argumentation om den rättsliga subjektivitetens följder för faktiska personers levda erfarenhet gett upphov till en debatt i sekundärlitteraturen. Denna debatt drar upp till ytan det som ligger dolt i *Allmänrättslära och marxism* och är därför användbar för mitt syfte. Eftersom många missförstånd föreligger kring Pasjukanis teori kommer jag med hjälp av min rekonstruktion av Pasjukanis argument positionera mig i debatten i sekundärlitteraturen för att tydliggöra Pasjukanis egen position.

Frågeställningar

För att uppnå syftet ska fyra delfrågor besvaras: Hur uppstår den rättsliga subjektiviteten och på vilket sätt ger den upphov till rättsformen? Hur ska metaforen "bas och överbyggnad" förstås i relation till Pasjukanis teorier? Hur sprider rättsformen den rättsliga subjektiviteten till områden som inte tidigare har reglerats som rättsliga förhållanden och hur förändrar det den rättsliga subjektiviteten? Hur formar rättsformen och den rättsliga subjektiviteten faktiska konkreta personers erfarenhet av världen?

Disposition och metod

I det första kapitlet kommer jag besvara två frågor. Den första lyder: Hur uppstår den rättsliga subjektiviteten och på vilket sätt ger den upphov till rättsformen? Inledningsvis kommer jag, för att underlätta förståelsen av Pasjukanis analys, att presentera målet med och metod i *Allmän rättslära och marxism*. Sedan kommer jag besvara frågan genom att visa att Pasjukanis menar att rättslig subjektivitet är ett utfall av varuutbytet och att den rättsliga subjektiviteten ger upphov till "rättsformen", det vill säga den form lagen och juridiken tar när den reglerar sociala relationer. Denna diskussion är nödvändig av två anledningar. För det första kan den rättsliga subjektivitetens effekter på konkreta människor enbart förstås i kontexten av Pasjukanis fullständiga argument och för det andra har denna grundläggande del av Pasjukanis teorier ofta missförstått i sekundärlitteraturen. Förutom Pasjukanis egen text kommer jag i denna del i huvudsak att utgå från boken *Subjectivation and Cohesion: Towards the Reconstruction of a Materialist Theory of Law* av Sonja Buckel⁷ och från texten "Pashukanis' commodity-form theory of law" av Matthew Dimmick.⁸

---

⁶ Evgeny Pashukanis, *Law and Marxism: a general theory* (London: Pluto press, 1978) s. 37.

⁷ Sonja Buckel, *Subjectivation and Cohesion: Towards the Reconstruction of a Materialist Theory of Law* (Chicago: Haymarket books, 2020).

⁸ Matthew Dimmick, "Pashukanis' commodity-form theory of law", i *Research handbook on law and Marxism*, red. Paul O'Connell & Umut Özsü (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2021).

Den andra frågan lyder: hur ska metaforen "bas och överbyggnad" förstås i relation till Pasjukanis teorier? Där basen ska förstås som den kapitalistiska ekonomin som ger upphov till en av densamma beroende ideologisk överbyggnad. Denna fråga ska klargöra vilket förhållande den rättsliga subjektiviteten har till det kapitalistiska produktionssystemet. Jag kommer svara på detta genom att visa hur Pasjukanis avviker från den traditionella marxistiska tankemodellen genom att visa att den rättsliga subjektiviteten och varuutbytet har ett dialektiskt förhållande där de är ömsesidigt beroende av varandra.

I det andra kapitlet kommer jag besvara frågan: Hur sprider rättsformen den rättsliga subjektiviteten till områden som inte tidigare har reglerats som rättsliga förhållanden och hur förändrar det den rättsliga subjektiviteten? Denna fråga kommer att besvaras genom att dela in Pasjukanis teori i fyra steg. Det första steget är varuutbytet som i ett andra steg ger upphov till rättslig subjektivitet genom äganderätten till varan. Det tredje steget är att två rättsliga subjekt, genom att vara i motsatsställning till varandra i varuutbytet, ger upphov till rättsformen. Rättsformen sprider sig sedan till andra sociala relationer och förvandlar dessa till rättsliga relationer, det vill säga till relationer mellan rättsliga subjekt som grundas på rättigheter och skyldigheter. Det sista steget, som kommer att diskuteras mot bakgrund av debatten i sekundärlitteraturen, innebär att rättsformen förvandlar den rättsliga subjektiviteten som fanns kopplad till ett konkret utbyte till en roll som skapas genom lag med en lagskriven vilja, därmed att en "dubbelgångare" skapas.

I det sista kapitlet kommer jag att besvara frågan: Hur formar rättsformen och den rättsliga subjektiviteten faktiska konkreta personers erfarenhet av världen? Jag kommer visa att den rättsliga subjektivitetens inre motsättningar ger upphov till tron att den är en autonom subjektivitet med en vilja som utgår från den konkreta individen, när det egentligen rör sig om ett socialt konstruerat subjekt vars vilja kommer från varuformen. Vidare kommer jag även att visa hur rättslig subjektivitet ger upphov till den upplevda skillnaden mellan "ekonomi" och "stat", när den egentligen är bryggan mellan dessa begrepp och hur den ger upphov till en idé om en neutral domstol. Slutligen kommer jag visa vad den ovannämnda dubbelgångaren får för följder för konkreta personers förståelse av världen.

Forskningsbakgrund:

Forskningen och diskussionerna kring Pasjukanis verk kan delas in i fyra olika perioder. Han fick viss uppmärksamhet på 1920-talet i samband med den ursprungliga utgivningen av *Allmän rättslära och marxism*, bland annat i den tyskspråkiga världen genom en kritisk recension skriven av filosofen Karl Korsch.⁹ Intresset vid denna period låg inte enbart vid Pasjukanis teorier, utan vid den

---

⁹ Se Karl Korsch, Karl, "An assessment", appendix i *Law and Marxism: a general theory* (London: Pluto press, 1978) s. 194-195. Kritiken går ut på att Pasjukanis inte är en marxist för att han utgår från varuutbytet och inte från produktionsförhållandena. Frågan om Pasjukanis var marxist eller inte hamnar utanför syftet för denna uppsats. Ett

postrevolutionära rättsteoretiska debatten i Sovjetunionen i stort, särskilt rättens vara eller icke-vara under kommunismen. I och med staliniseringen av Sovjetunionen och övergivandet av idén att lagen och staten skulle "vittra bort" kom Pasjukanis att hamna i skymundan (både eftersom hans teorier gick stick i stäv med rådande politik och för att Pasjukanis kom att anpassa sig till den politiken). Efter Pasjukanis avrättning 1937 kom hans verk att glömmas bort under ett antal år.

Den andra vågen av intresse för Pasjukanis skedde i början av 1950-talet, där han kom att uppmärksammas av anglosaxiska liberala rättsteoretiker, varav den mest kända antagligen är Lon L. Fuller.¹⁰ Fokus under denna period låg i huvudsak på idén om att rätten var sprungen ur kapitalismen. Intresset blev kortlivat, eftersom de liberala rättsteoretikerna såg Pasjukanis som en kuriositet, en marxist med teorier som låg nära deras egna. Från vänsterhåll ignorerades Pasjukanis både för att han uppmärksammades av liberaler och för att alla som orienterade sig efter de officiella kommunistpartierna fortfarande såg honom som en trotskistisk sabotör.

Den tredje vågen av intresse för Pasjukanis verk uppstod under 70-talet som del av en större odogmatisk diskussion om marxistisk statsteori och rättsteori. Pasjukanis utsattes för kritik ifrån marxistiskt strukturalistiskt håll¹¹ och från "lag som hegemoni"-skolan, men kom att bli en grundläggande hörnsten i den skolbildning som utgick från varuformen.¹² Stora delar av diskussionen rörde sig kring frågan om lagens självständighet visavi staten, där formalisterna menade att lagen hade ett eget liv utanför staten och dess klassförtryck medan instrumentalisterna såg lagen som enbart ett uttryck för den härskande klassens intressen. I denna debatt felkaraktäriserades ofta Pasjukanis som en strikt formalist. Författarna som gav sig in i debatten var sällan intresserade av Pasjukanis i sig, utan han blev i stället oftast någon man antingen kritiserade för att visa på sin egen position eller löst grundlade en vidare teori på. En del forskning kom dock att handla om Pasjukanis själv, varav ett par artiklar direkt behandlade frågan om subjektivitet.

Den fjärde vågen, som ännu inte har avstannat utan blivit starkare, startade (åtminstone för den engelsktalande läsarkretsen)¹³ med China Miévilles *Between equal rights: A marxist theory of international law*¹⁴ och Micheal Heads *Evgeny Pashukanis: A Critical Reappraisal*.¹⁵ Den samtida forskningen rör sig kring tre olika ämnen. Det första är om grundläggandet av en materialistisk

---

tänkbart argument för Pasjukanis marxism är att arbetaren gör sin arbetskraft till en vara och därmed blir varuutbytet en central del i produktionsförhållandena (jfr s. 15-16 i denna uppsats).

¹⁰ Antonio Negri, "Re-reading Pashukanis: Discussions notes", *Stasis* nr 5:2 English edition (2017) s. 43 och se Lon L. Fuller, "Pashukanis and Vyshinsky: a study in the development of Marxian legal theory", *Michigan law review* nr. 47 (1949).

¹¹ Se bland annat Nicos Poulantzas, *State, Power, Socialism* (London: Verso, 2014) s. 50–51.

¹² Buckel s. 110-111 och 115-123. Lag som hegemoni-skolan utgick från Antonio Gramscis teorier och var en del av den marxistiska rättsteorin som säger att den härskande klassen stiftar lagar politiskt för att behålla sin makt. Den strukturalistiska skolan baserades på Louis Althusser's marxism och utgick från att kapitalismens ekonomiska strukturer ger upphov till lagen, men att den trots detta delvis är självständig som institution och har till funktion att bevara kapitalismen men drivs av en institutionell logik.

¹³ Den fjärde vågen startade några år tidigare i den tysktalande världen, men blev inte lika stor.

¹⁴ China Miéville, *Between equal rights: A marxist theory of international law* (Chicago: Haymarket books, 2005).

¹⁵ Micheal Head, *Evgeny Pashukanis: A Critical Reappraisal* (Abingdon: Routledge, 2008).

rättsteori i allmänhet, där Pasjukanis ofta utgör en utgångspunkt. Det andra är att undersöka juridiska fenomen genom Pasjukanis teori. Den tredje är en diskussion kring Pasjukanis egna teorier.

Det finns inte ett överflöd av material som direkt och specifikt behandlar min frågeställning, dock finns det många texter om Pasjukanis teorier som är tillräckligt närliggande för att vara användbara för mitt syfte. Idag finns enbart ett kapitel av *Allmän rättslära och marxism* översatt till svenska, kapitlet "Varan och Subjektet", vars översättningar av begrepp jag i den mån det varit möjligt utgått ifrån.

De sekundära texter jag har valt att diskutera kommer i huvudsak från den fjärde vågen på grund av deras aktualitet, med två undantag som publicerades under den tredje vågen: Antonio Negris text "Re-reading Pashukanis: Discussions notes" (som dock återpublicerades på engelska 2016 med ett nytt efterord) och Isaac D. Balbus "Commodity form and legal form: An essay on the 'relative autonomy' of the law". Balbus artikel är av relevans eftersom hans läsning av Pasjukanis är den som har kommit att bli standardtolkningen i den fjärde vågen. Negris text är intressant eftersom den behandlar aspekter av Pasjukanis teori som andra brukar förbise. Som ovan nämnt kommer jag att använda mig av boken *Subjectivation and Cohesion: Towards the Reconstruction of a Materialist Theory of Law* av Sonja Buckel och artikeln "Pashukanis' commodity-form theory of law" av Matthew Dimmick för att rekonstruera Pasjukanis mer svårtillgängliga resonemang. Dessa texter är bägge relativt nytgivna och är därmed uppdaterade på det senaste inom Pasjukanisforskningen. Vidare anser jag att dessa två texter, trots vissa brister, är två av de klaraste utläggningarna om Pasjukanis teori. Jag kommer att kritisera Dimitri Dimoulis och John Milios text "Commodity Fetishism vs. Capital Fetishism: Marxist Interpretations vis-à-vis Marx's Analyses in Capital" eftersom Dimoulis och Milios missförstår Pasjukanis på ett vanligt förekommande sätt. Dimoulis och Milios har dock ett korrekt resonemang som kommer att användas i kapitel 3. Till sist så kommer jag att använda mig av två liknande texter av Ruth Fletcher, "Legal forms and reproductive norms" och "Commodities and reproduction: reading Pashukanis", som trots stora brister i sin förståelse av Pasjukanis teori innehåller en värdefull kritik av hans subjektivitetsbegrepp.

Kapitel 1 Introduktion till Pasjukanis och rättsformen

Inledning

I detta kapitel kommer jag besvara två frågor, varav av den första är: Hur uppstår den rättsliga subjektiviteten och på vilket sätt ger den upphov till rättsformen? För att förstå detta är det viktigt att först förstå vad Pasjukanis mål med *Allmän rättslära och marxism* är, samt att tydliggöra vissa aspekter av hans metod. Den andra frågan är: Hur ska metaforen "bas och överbyggnad" förstås i relation till Pasjukanis teorier? Bas-och överbyggnadsmodellen var en hörnpelare i klassisk marxism, som delade upp den ekonomiska basen och den ideologiska överbyggnaden i två sfärer, där överbyggnaden uppstod ur basen. Som svar på frågan ska jag visa att Pasjukanis teori bygger på att varuutbytet och rättslig subjektivitet är ömsesidigt beroende av varandra. Denna fråga klargör därmed den rättsliga subjektivitetens roll i Pasjukanis system.

Syftet med *Allmän rättslära och marxism* och Pasjukanis metod

Med *Allmän rättslära och marxism* ville Pasjukanis skapa en teori som kunde förklara rätten i sin helhet och inte bara en särskild rättsgren, genom att finna det han kallar för rättsformen.¹⁶ Enligt Pasjukanis uppstår rätten i varuutbytet. Trots att utgångspunkten för Pasjukanis är just varuutbytet så kommer formen och kategorierna han använder sig av att generaliseras till att bli giltiga för all rätt.

Pasjukanis skiljer sig från andra rättsteoretiker på två punkter. (1) han analyserar rätten som form, eftersom denna form är nyckeln till all rätts gemensamma grund. Pasjukanis analys berör därför sällan rättens innehåll (det vill säga vad en viss rättsregel innebär). (2) han menar att rättsformen utvecklas utifrån varuutbytet och varuformen. Rätten har därmed en materialistisk grund i samhället självt och uppstår inte utifrån idéer eller som en medveten härskarteknik.¹⁷ Punkt (2) är vad som gör Pasjukanis till en marxist eftersom han i sin analys av varan utgår från Karl Marx teorier,¹⁸ särskilt analysen i början av volym I av *Kapitalet*. Detta utgör dock en svaghet i Pasjukanis egna framställning, eftersom han utgår från att läsaren redan läst och accepterat Marx argument. Därför kommer jag vid tillfällena att referera till Marx.

Vad rättsformen är, rent analytiskt, är även bundet till Marx eftersom den bör förstås som en verklig abstraktion, eller vad som kan kallas en social konstruktion.¹⁹ Med detta menas att människor i sitt samspel med varandra skapar vissa sociala kategorier som är verkliga i att de styr människors handlingsätt, men är abstraktioner i att de enbart existerar som sociala kategorier.²⁰ Ett tydligt exempel från Marx är varuformen. Pasjukanis analys ska därmed inte ses som en teori om hur rätten historiskt vuxit fram, utan hur dess kategorier utvecklats som verkliga abstraktioner. Dessa former,

---

¹⁶ Pasjukanis 1978 s. 47.

¹⁷ Pasjukanis 1978 s. 40.

¹⁸ Jfr fotnot 9.

¹⁹ Dimmick 2021 s. 116.

²⁰ Buckel 2020 s. 87.

alltså de verkliga abstraktionerna, kan därefter användas för att förstå den konkreta verkligheten.²¹ Enligt Pasjukanis kan även andra faktorer än rättens kategorier påverka en given rättsordning. Till exempel under krig då konflikter sällan löses genom rättens mekanismer. Pasjukanis kallar den historiska utvecklingen och den analytiska utvecklingen för "verklig historia" respektive "dialektisk utvecklingsform".²²

För Pasjukanis är rätten en historisk specifik form för regleringen av sociala relationer och inte ett fenomen som alltid funnits i mänskliga samhällen i olika uttrycksformer.²³ Pasjukanis hade inte kallat medeltida lag för rätt i den bemärkelse han använder begreppet. Han skulle i stället mena att benämna både den medeltida "lagen" och lagen under kapitalismen såsom rätt är att sammanblanda två distinkta fenomen, eller i bästa fall likställa de första spåren av rätten med rätten i sin fullt utvecklade form. Sin fullt utvecklade form får rätten först när varuutbytet generaliseras till att vara allmängiltigt och dominerande i ett samhälle, men alla tidigare samhällen med varuutbyten ger upphov till ett spår av den fullt utvecklade formen.²⁴

Sammanfattningsvis avser Pasjukanis att förklara rättens grund i sin helhet i *Allmän rättslära och marxism* och skiljer på rättens form och innehåll, där han menar att formen är det avgörande. Rättsformen har sin materiella grund i varuutbytet såsom Marx analyserade det och rättsformen är likt varuformen en verklig abstraktion. Vidare är presentationen av rättsformen och rättslig subjektivitet en dialektisk utvecklingsform av dessa abstraktioners framträdanden, inte en historisk framställning av de rättsliga institutens framväxt. Däremot är rättsformen historisk i det att den enbart under en viss historisk epok reglerar människors relationer. Med detta klarlagt kan vi nu gå vidare till Pasjukanis analys.

Hur den rättsliga subjektiviteten uppstår från varuutbytet

I denna del av min framställning så ska jag förklara hur rättslig subjektivitet uppstår enligt Pasjukanis. Det kommer visa sig att den uppstår ur varuutbytet genom att två varuägare möter varandra på grund av ett behov som uppstår ur varuformen. Vidare kommer det visa sig att subjekten har givits en vinstmaximerande vilja av varuformen och att de måste erkänna varandra som innehavare av rättigheter och skyldigheter för att utbytet ska vara möjligt.

Som konstaterat menar Pasjukanis att rättslig subjektivitet uppstår ur varuutbytet under kapitalismen såsom Marx har analyserat fenomenet. Därför är det nödvändigt att sammanfatta de relevanta delarna av Marx analys. Enligt Marx är en vara en enhet av bruksvärde och abstrakt

---

²¹ Pashukanis 1978 s. 65–66.

²² Pashukanis 1978 s. 71.

²³ Pashukanis 1978 s. 68, s. 79 och Dimmick s. 114.

²⁴ Pasjukanis 2020 s. 145–146, Dimmick s. 120–121 och Buckel 2020 s. 90, det är så Pasjukanis förklarar rätten i antika Rom. Pasjukanis syn på rättens historiska uppkomst bör ges en rättshistorisk utvärdering. Vidare kan det ifrågasätta om denna syn på varuutbyte och rätt är kompatibel med en marxistisk historieskrivning.

bytesvärde.²⁵ Bruksvärdet är det som en vara kan användas till, till exempel är en stols bruksvärde att den går att sitta på. Bytesvärdet är det värde en vara har på en marknad och baseras på den kvantitet arbete som på en samhällig nivå krävdes för att producera den (det vill säga abstrakt samhälligt arbete), värdet är dock inte detsamma som varans pris.²⁶ Värdet kan bara realiseras när varan säljs på en marknad, det vill säga först när varorna hamnar i relation till varandra och där pengar tar rollen som representant för värdet.²⁷ Men en vara, såsom en stol, kan inte sälja sig själv på en marknad, utan i stället behöver varuägaren komma i kontakt med någon som kan byta pengar mot varan.

När ägarna av varorna möts tar Pasjukanis över analysens stafettpinne från Marx. Enligt Pasjukanis uppstår den rättsliga subjektiviteten i varusäljarens möte med varuköparen av två anledningar. Den första är att de båda får en rättslig vilja eftersom de, på grund av varuformen, vill maximera sin egen vinst i enlighet med värdelagen.²⁸ Alltså har det rättsliga subjektet en vinstmaximerande vilja. Det andra är att köparen och säljaren måste ha en gemensam form av reglering för transaktionen, där den enas avyttring av varan måste motsvaras av den andras erläggande av betalning. Detta kräver enligt Pasjukanis att köparen och säljaren erkänner varandra (och sig själva) som någon som kan inneha rättigheter och skyldigheter och därmed ha anspråk mot varandra.²⁹ Detta erkännande är förutsättningen för den grundläggande juridiska struktur som föreligger vid utbytet, vilket är köpeavtalet.³⁰ Alltså ger varuformen köparen och säljaren en vilja till vinstmaximering och ett behov av att avyttra/införskaffa en vara, vilket i sin tur tvingar dem att erkänna varandra som rättsliga subjekt som kan inneha rättigheter och skyldigheter för att möjliggöra ett köpeavtal.

Varuutbytet ställer vissa krav på mötet mellan de rättsliga subjekten eftersom marknaden som form för resursfördelning kräver vissa förutsättningar. Det måste röra sig om köp och försäljning för att värdelagen ska gälla,³¹ till exempel realiseras inte värde genom stöld. Subjekten måste därmed erkänna varandra som viljor som handlar autonomt och frivilligt för att värdelagen ska gälla.³² Pasjukanis utvecklar inte denna argumentation kring hur marknaden måste fungera, utan utgår i sina tankar från att hans läsare också har godtagit Marx analys av kapitalismen. Enligt Dimmick beror egenintresset på att en varuägare/ett rättsligt subjekt alltid behandlar en annan som ett medel för

---

²⁵ Dimmick 2021 s. 118.

²⁶ Dimmick 2021 s. 118. Värde är det samhälligt nödvändiga arbetstiden mätt i pengar som krävs för att producera en vara. Med samhälligt nödvändigt menas inte tiden det tar för en individuell producent att tillverka varan, utan den genomsnittliga tiden. Värde är därmed beroende av, i huvudsak, tekniken som producerar varan. Pris däremot avgörs av olika marknadsmekanismer som utbud och efterfrågan men kretsas kring värdet.

²⁷ Pasjukanis 2020 s. 147 och Dimmick 2021 s. 118.

²⁸ Pasjukanis 2020 s. 148.

²⁹ Pasjukanis 2020 s. 147–148 och Pasjukanis 1978 s. 70.

³⁰ Pasjukanis 2020 s. 148.

³¹ Köp och försäljning är olika termer för varuutbyte där ena varan i utbytet är pengar.

³² Pasjukanis 1978 s. 151.

sitt eget mål och vice versa.³³ Utan att gå in på giltigheten i Marx syn på kapitalismen kan man konstatera att ekonomiskt egenintresse och att det rör sig om (formellt) frivilligt utbyte är centralt för den rättsliga subjektiviteten.

I det ömsesidiga erkännandet mellan rättsliga subjekt erkänns inte den konkreta individen, utan den abstrakta förmågan att kunna inneha rättigheter och skyldigheter.³⁴ Detta är en abstraktion bort från konkreta personernas verkliga förhållanden och handlingsförmåga.³⁵ Processen kan sägas spegla varornas steg från konkreta bruksvärden till abstrakta bytesvärden. Med andra ord blir den rättsliga subjektiviteten en verklig abstraktion, där människors individualitet bortses från men subjekten ges en förmåga att inneha rättigheter och skyldigheter. Just denna förmåga är densamma för alla rättsliga subjekt, även om rättigheterna och skyldigheterna skiftar utifrån situationen. Från likheten i förmågan att inneha rättigheter och skyldigheter uppstår en formell likhet mellan subjekten. Abstraktionen gör även att det rättsliga subjektet ses som självständigt, men följderna av detta kommer behandlas närmare nedan.

Den rättsliga subjektiviteten utgör enligt Pasjukanis juridikens atomära beståndsdel, utifrån vilken resten av rätten uppstår.³⁶ Enligt Dimmick så introducerar Pasjukanis en ny dimension i Marx analys när han börjar tala om det rättsliga subjektet, nämligen att se värdet som det förmedlande elementet i samspelet mellan köpare och säljare som ger upphov till rättslig subjektivitet.³⁷ Det rättsliga subjektet definieras därmed genom varuägandet, men först när varuägaren hamnar i relation med en annan varuägare som också definieras i relation till sin egen vara. Ur varans perspektiv blir de rättsliga subjekten representanter för värde och de som håller i gång varornas rörelse. För varandra blir de rättsliga subjekten innehavare av rättigheter och skyldigheter. Egenintresse, jämlikhet och förmågan att inneha rättigheter och skyldigheter framträder som en dialektisk helhet i det rättsliga subjektet som verkar vara fullt fristående och individualiserat.³⁸ Pasjukanis delar genom detta upp kapitalismen i två delar, en del där tingen talar till varandra och en annan som består av relationen mellan människor som enbart uppträder som rättsliga subjekt.³⁹ Pasjukanis säger dock att rättens innehåll kan fyllas ut med annat än rättsformen och att rättslig subjektivitet uppstår ur det ekonomiska, därmed måste det finnas något utöver rättslig subjektivitet och ekonomiska förhållanden som fyller ut rätten. Pasjukanis är därför motsägelsefull på denna punkt.⁴⁰ Eftersom folk faktiskt ofta agerar utomrättsligt så är den rimligaste positionen att rättslig

---

³³ Dimmick 2021 s. 121–122.

³⁴ Pasjukanis 2020 s. 146.

³⁵ Pasjukanis 2020 s. 146 och 148.

³⁶ Pasjukanis 2020 s. 144.

³⁷ Dimmick 2021 s. 119.

³⁸ Pasjukanis 1978 s. 152.

³⁹ Pasjukanis 2020 s. 147–148,

⁴⁰ En motsägelsefullhet som speglar en liknande debatt inom marxismen om Marx var determinist eller gav utrymme åt fritt mänskligt handlande.

subjektivitet inte är totaliserande utan formar människors handlingsätt till viss grad, men inte nödvändigtvis fullständigt. Vilka föreställningar rättsliga subjektivitet ger upphov till ska undersökas nedan.

Hur rättsformen uppstår ur rättslig subjektivitet

Pasjukanis menar att rättsformen utvecklas från det nät av relationer som ett samhälle av autonoma rättsliga subjekt som befinner sig i motsatsställning till varandra ger upphov till.⁴¹ Hur detta går till är ämnet för detta delkapitel.

Att de rättsliga subjekten är lika i förmågan att inneha rättigheter och skyldigheter, men samtidigt är i motsatsställning med varandra uppmuntrar till konflikt.⁴² I de flesta fall ligger denna intressemotsättning immanent i utbytet och utvecklas aldrig till en konflikt. När konflikten väl blossar upp tar de rättsliga subjekten tydlig form som parter i en domstolstvist, vilket i sin tur ger upphov till den rättsliga formen. Buckel beskriver processen såhär: Det är inte den politiskt stiftade lagen som ger upphov till vare sig rättsformen eller den rättsliga subjektiviteten, men i domstolen blir det lagen som slår vakt om den och statens våld som ser till att den genomförs.⁴³ Därmed ger konflikten mellan rättsliga subjekt upphov till institutioner som inte längre direkt kan kopplas till utbytet. Konflikten blir både en konstitutiv del av lagen (i att det skapar rättsformen) och ett resultat av den i form av en rättslig relation.

Värdelagen och utbytet drar nytta av förutsägbarhet, därmed skapar konflikten detta vidare maskineri både för att skapa förutsägbara juridiska tolkningsmetoder och för att se till att rättigheterna och skyldigheterna följs genom repressiva medel.⁴⁴ De kategorier som används i dessa rättsliga tvister är desamma som uppstår i det ekonomiska utbytet, dock förmedlade och fastställda genom lag. Att rätten både uppstår utifrån varuutbytet och samtidigt förtingligas genom stiftad lag får rätten att verka a priori given för anhängare av naturrätten som fokuserar på de redan givna kategorierna. Men för rättspositivisterna som fokuserar på lagstiftandet så verkar lagen godtycklig.

Rättsformen kan därmed förklaras som den specifika sociala reglering som uppstår genom den rättsliga subjektiviteten som finns i varuutbyten. Den karaktäriseras av att en abstrakt och självständig rättslig individ identifieras med olika rättigheter, förpliktelser och får olika anspråk gentemot andra individer i en vidare gemenskap inom vilken konflikter löses genom rättegångsprocesser.⁴⁵

---

⁴¹ Pasjukanis 2020 s. 145–146.

⁴² Pashukanis 1978 s. 42–43.

⁴³ Buckel 2020 s. 89–90.

⁴⁴ Pashukanis 1978 s. 43–44.

⁴⁵ Pasjukanis 2020 s. 147–148 och Pashukanis 1978 s. 70.

Pasjukanis kritik av bas och överbyggnadsmodellen

Pasjukanis är långt ifrån ensam om att kritisera bas-och överbyggnadsmodellen som länge var en av hörnpelarna inom den klassiska marxismen,⁴⁶ däremot utmärkte han sig genom att vara tidig med sin kritik. Dock kritiserade Pasjukanis aldrig uttryckligen modellen. Det är däremot uppenbart att han menar att den ekonomiska basen är beroende av den ideologiska överbyggnaden på ett sätt som inte accepterades inom den marxistiska ortodoxin. Innan presentationen om Pasjukanis teori, måste bas-och- överbyggnadsmodellen i sin klassiska form presenteras i korthet.

Metaforen kommer från förordet till Marx bok *Till kritiken av den politiska ekonomin*.⁴⁷ Där skriver Marx följande:

I sitt livs samhällliga produktion träder människorna i bestämda, nödvändiga, av deras vilja oberoende förhållanden, produktionsförhållanden, som motsvarar en bestämd utvecklingsgrad av deras materiella produktivkrafter. Summan av dessa produktionsförhållanden bildar samhällets ekonomiska struktur, den reella bas, på vilken en juridisk och politisk överbyggnad reser sig och vilken motsvaras av bestämda former av det samhällliga medvetandet. Det materiella livets produktionssätt är bestämmande för den sociala, politiska och andliga livsprocessen överhuvudtaget.⁴⁸

Denna metafor har gett upphov till ett stort antal tolkningar. I den klassiska tolkningen så speglar den ideologiska överbyggnaden den ekonomiska basen ur vilken den uppstår. Ibland ses överbyggnaden som ett rent mekaniskt utfall av basen, därmed som ointressant, och ibland ges den viss autonomi. Den klassiska tolkningen, oavsett exakt förståelse, var hegemonisk i den kommunistiska rörelsen under den tid då Pasjukanis verkade.

Hur Pasjukanis skiljer sig från den klassiska tolkningen har antytts ovan. Kärnpunkten i Pasjukanis resonemang är att den rättsliga subjektiviteten är nödvändig för varornas rörelse i utbytet, och därmed för all form av ekonomisk produktion under kapitalismen. Vidare kan nämnas att enligt Marx är den grundläggande ekonomiska relationen i kapitalismen den mellan arbete och kapital, eller arbetare och kapitalist. I relationen säljer arbetaren sin arbetskraft som kapitalisten gör profit på. Eftersom arbetaren säljer sin arbetskraft så gör sig arbetaren till ett rättsligt subjekt, därför går denna grundläggande ekonomiska relation emot den klassiska versionen av bas-och överbyggnad enligt Pasjukanis teori. För Pasjukanis blir den grundläggande ekonomiska basen beroende av det rättsliga subjektet som av andra hade förpassats till överbyggnaden. Som ovan konstaterats är den

---

⁴⁶ För ett exempel på diskussionen kring modellen specifikt kopplat till rätt se "Base and superstructure as ontology" av Matthew Dimmick, *Legal form* <https://legalform.blog/2019/08/17/base-and-superstructure-as-ontology-matthew-dimmick/> [hämtad 23/5-2022].

⁴⁷ Karl Marx, *Till kritiken av den politiska ekonomin* (1859) <https://www.marxists.org/svenska/marx/1859/13-d010.htm> [hämtad 23/5-2022].

⁴⁸ Marx 1859.

rättsliga subjektiviteten ett resultat av varuutbytet och därmed är varuutbytet och det rättsliga subjektet ömsesidigt beroende av varandra eftersom de är konstituerande delar av varandra.

Detta ömsesidiga förhållande, där varuutbytet ger upphov till det rättsliga subjektet men även är beroende av det för att fungera, gör att bas- och överbyggnadsmetaforen kollapsar. För den fortsatta framställningen är det värt att ha i åtanke att det rättsliga subjektet därmed har en konstituerande roll i kapitalismen.

Sammanfattning

Pasjukanis syfte med *Allmänrättslära och marxism* var att förklara grunden för hela rätten, genom dess analytiska framväxt snarare än genom dess historiska framväxt, men med utgångspunkten att rätten ändå är ett historiskt specifikt fenomen. För detta ändamål använde sig Pasjukanis av Marx analys av kapitalismen och av verkliga abstraktioner på samma sätt som Marx.

Den rättsliga subjektiviteten uppstår ur varuutbytet som det som får en vara att röra sig i köpet/försäljningen. Rättslig subjektivitet definieras därmed utifrån äganderätten till varan. Men subjektiviteten skapas och definieras även genom ett ömsesidigt erkännande mellan de två rättsliga subjekten i köpet, som måste erkänna varandras förmåga att inneha rättigheter och skyldigheter. Denna process drivs på av ett behov av vinstmaximering och får de rättsliga subjekten att framstå som självständiga.

Rättsformen uppstår i den konflikt som kan uppkomma mellan de rättsliga subjekten eftersom konflikten ger upphov till ett vidare utomekonomiskt maskineri, nämligen en domstol och politiskt stiftade lagar. Rättsformen är därmed den specifika formen av social reglering som uppstår genom den rättsliga subjektiviteten vars konfliktreglerande metod är rättegången.

Vi har visat hur Pasjukanis kritiserar den klassiska förståelsen av den marxistiska bas-och överbyggnadsmodellen genom att visa att varuutbytet ger upphov till rättslig subjektivitet men att varuutbytet i sin tur är beroende av rättsliga subjekt.

Kapitel 2: Rättsformens spridning och dubbelgångarens uppkomst

Inledning

I detta kapitel presenteras svaret på frågan: Hur sprider rättsformen den rättsliga subjektiviteten till områden som inte tidigare har reglerats som rättsliga förhållanden och hur förändrar det den rättsliga subjektiviteten? För att besvara denna fråga så kommer jag att visa att Pasjukanis teori inbegriper fyra steg av rättslig utveckling. Det första och andra steget har redan diskuterats i förra kapitlet, där det första är varuutbytet och det andra är rättslig subjektivitet. Analysen av det tredje steget påbörjades i det förra kapitlet, nämligen att två rättsliga subjekt genom sin motsatsställning i varuutbytet ger upphov till rättsformen. Hur rättsformen sedan sprider sig till andra sociala relationer ska utvecklas i detta kapitel. Det sista steget innebär att rättsformen förvandlar den rättsliga subjektiviteten som finns kopplad till ett konkret utbyte till en roll som skapas genom lag med en lagskriven vilja, en "dubbelgångare". Undersökningen av det sista steget kommer att ske genom en diskussion med mitt urval av sekundärlitteratur om Pasjukanis. De flesta sekundära texterna lider av missförstånd kring de fyra stegen av Pasjukanis teori och hamnar därför fel i sina slutsatser. Avsnittet kommer avslutas med en kritik av Pasjukanis subjektivitetsbegrepp som Ruth Fletcher har anfört.

Hur rättsformen sprider den rättsliga subjektiviteten och tar den till en högre abstraktionsnivå

I kapitel 1 konstaterades det att det finns en inneboende potential för konflikt i mötet mellan två rättsliga subjekt. En konflikt, som när den realiserats leder till en domstolsprocess, som i sin tur ger upphov till en rättslig form för konfliktlösning. Som bekant avgörs även frågor såsom vårdnadstvister och folkrättsbrott i domstol, trots att dessa relationer inte berör varuutbyten. Genom att rättsformen sprider sig blir dessa relationer förvandlade till rättsliga relationer, det vill säga relationer mellan rättsliga subjekt med rättigheter och skyldigheter. Hur denna förvandling går till är ämnet för denna del av uppsatsen.

För att förklara spridningen av rättslig subjektivitet och hur rättsformen tar den rättsliga subjektiviteten till en högre abstraktionsnivå, så återvänder vi inledningsvis till domstolstvisten som den uppstod i förra kapitlet. Domstolstvisten utkristalliserar vilka rättigheter och skyldigheter de rättsliga subjekten har i en given situation. För att göra rätten förutsägbar så kommer domstolen förvandla dessa rättigheter och skyldigheter till allmängiltiga lagar för olika typsituationer, exempelvis genom att fastställa att i situation X har köparen rätt till Y. Domstolstvisten skapar även ett maskineri av domare, advokater, lagar och så vidare för att se till att rättigheterna och skyldigheterna efterlevs.⁴⁹

---

⁴⁹ Pashukanis 1978 s. 41.

Domstolsprocessen och rättsformen innebär ett steg från reglering i en konkret intressekonflikt, till reglering av typsituationer. Den rättsliga subjektiviteten förtingligas genom rättsformen och gör sig fri från en konkret äganderättssituation och blir en rättslig subjektivitet för en viss situation eller relation. I detta ges subjektiviteten en vilja inskriven i en viss lag, där till exempel en abstrakt hyresvärd antas vilja X och en abstrakt gäldenär förväntas göra Y.

Än så länge är rätten kvar vid avtalsförhållanden, men det rättsliga maskineriet tar rättsformen till andra relationer och förvandlar dem till förhållanden mellan rättsliga subjekt med rättigheter och skyldigheter som är fastställda i lag.⁵⁰ Exempelvis förhållandet mellan barn och föräldrar.

Sin högsta abstraktionsnivå når rättsformen när den ger rättslig subjektivitet till institutioner utan faktiskt handlingsförmåga.⁵¹ Ett exempel är att lagarna i regeringsformen gör riksdagen till ett rättsligt subjekt, eller hur företag blir juridiska personer att likställa med konkreta fysiska personer eftersom de bägge är rättsliga subjekt.

Genom att hänvisa till medeltida "lagar" förklarar Pasjukanis närmare vad abstrakt rättslig subjektivitet är. Under medeltiden fanns det privilegier som var direkt kopplade till vissa specifika individer.⁵² Med införandet av varuutbytet, det vill säga det rättsliga subjektets uppkomst, kom alla att ses som formellt lika i utbytet och lagen kom att gälla alla rättsliga subjekt.⁵³ Även om en lag gäller en viss grupp (till exempel hyresgäster) så är den universell eftersom alla rättsliga subjekt kan komma att tillhöra gruppen. Rättslig subjektivitet är därmed förmågan att dra på sig olika rättigheter och skyldigheter.

Som tidigare nämnt skiljer sig rättsformen från sitt innehåll.⁵⁴ Det är därför rättsformen kan reglera andra aspekter av sociala relationer än enbart varuutbytet, och varför lagarnas innehåll påverkas av annat än bara vad som är mest fördelaktigt för varornas rörelse.⁵⁵ Rättsformen får därför olika uttryck på samma sätt som värde får uttryck i former som inte är resultatet av samhälleligt arbete, som i fastigheter/mark.⁵⁶ Ett exempel på en sådan uttrycksform är statsrätten. Skillnaden i innehåll och form gör det svårare för jurister att förstå statsrätten, eftersom de antingen betonar likheten i formen och slätar över den innehållsmässiga skillnaden mellan statsrätt och civilrätt eller att de betonar skillnaden i innehållet och därmed gör områdena till helt olika sorters rätt.⁵⁷

Dimmick argumenterar för att rättsformen visar sitt ursprung i utbytet på två tydliga sätt.⁵⁸ Det första är att avtalsrätten är tillämplig på alla typer av utbyten av löften även om det inte rör sig om

---

⁵⁰ Buckel 2020 s. 88–90.

⁵¹ Pasjukanis 2020 s. 149–150.

⁵² Dimmick 2021 s. 119.

⁵³ Dimmick 2021 s. 119.

⁵⁴ Dimmick 2021 s. 122.

⁵⁵ Pashukanis 1978 s. 93.

⁵⁶ Dimmick 2021 s. 122.

⁵⁷ Pashukanis 1978 s. 102–106.

⁵⁸ Dimmick 2021 s. 124.

ett faktiskt jämlikt utbyte. För det andra fungerar skadeståndsrätten genom att reglera händelser som inte omfattas av avtal som om de vore avtalsenliga transaktioner. Enligt Dimmick så kan inte det liberala-juridiska tanke-systemet tolerera ofrivilliga överföringar eller förstörelse av egendom. Detta eftersom det formella frivilliga utbytet är en hörnsten i den liberala självbilden och även en nödvändig del av värdelagen, därför måste utbytet och privat egendomen försvaras. Med andra ord kan inte ett system som bygger på formellt frivilliga utbyten tolerera handlingar som inte är utbyten, utan måste förvandla dem till transaktioner. Pasjukanis exemplifierar själv denna princip med straffrättens koppling till utbytet. Grunden i straffrätten är att straffet ska vara proportionerligt till brottet, vilket förklaras genom att rättsformen gör straffet till ett utbyte där den dömda "betalar" med ekvivalenten abstrakt tid, snarare än en fråga om hämnd eller försoning.⁵⁹

Rättsformen sprider den rättsliga subjektiviteten genom lagstiftning och det rättsliga maskineriet, och skapar nya rättsliga subjekt och förvandlar sociala relationer till rättsliga relationer som liknar köprätten och som därmed kommer att uppfattas som utbytesrelationer för dem som deltar i dem.

Dubbelgångaren och den juridiskt bildade viljan

Som konstaterats återverkar rättsformen på den rättsliga subjektiviteten genom lagstiftning. Detta gör den rättsliga subjektiviteten till en "juridiskt bildad vilja", det vill säga en vilja som definieras i lagstiftningen.⁶⁰ Det rättsliga subjektet förtingligas och får en "dubbelgångare" som är en än mer abstrakt rättslig subjektivitet.⁶¹ Den är mer abstrakt eftersom den inte längre utgår från det rättsliga subjektet i en konkret utbytessituation utan är en rättslig vilja för en typsituation. Rättslig subjektivitet finns därmed både som resultat av ett konkret varuutbyte och som dubbelgångare i mer abstrakt form. Denna dubbelgångare är en dubbelgångare eftersom den tar det ursprungliga rättsliga subjektets plats i rätten, genom att få det ursprungliga subjektet att agera efter viljan given av lagen för den typsituationen som föreligger. I detta delkapitel ska jag visa vad denna dubbelgångare är och vilka föreställningar den ger upphov till. Jag kommer gå in i en diskussion med sekundärlitteraturen i vilken en vanlig missuppfattning om rättslig subjektivitet är att den enbart finns i ett steg av Pasjukanis analys, och inte i två distinkta steg där den rättsliga subjektiviteten förändras.

Enligt Negri är dubbelgångaren en verklig abstraktion som är både fetischistisk och ideologisk.⁶² Den är en verklig abstraktion eftersom vi, som konkreta individer, fogar oss efter vår rättsliga subjektivitet. Hur den är ideologisk och fetischistisk behandlas i nästa kapitel. Så långt har Negri rätt i sin förståelse av Pasjukanis. Men Negri uttrycker processen som om rättslig subjektivitet

---

⁵⁹ Dimmick 2021 s. 126 och Buckel 2020 s. 92. Här kan en rätthistorisk kritik anläggas på Pasjukanis teori, eftersom idén om ekvivalens mellan brott och straff kan spåras tillbaka till åtminstone det gamla testamentet i talesätten "Ett öga för ett öga, en tand för en tand".

⁶⁰ Pasjukanis 2020 s. 148–149.

⁶¹ Pasjukanis 2020 s. 149 och 152.

⁶² Negri 2017 s. 9.

(som juridiskt bildad vilja) är dubbelgångare till alla konkreta människor med rättshandlingsförmåga och förvandlar dessa till rättsliga subjekt. Därmed glömmet Negri att den rättsliga subjektiviteten uppstår innan rättsformen och att rättsformen i sin tur inskriver en juridisk vilja på de redan existerande rättsliga subjekten. Buckel ger en talande bild av förloppet när hon jämför den juridiskt bildade viljan med karaktärsmasker, som i en *comedia dell'arte*-pjäs, där viljorna blir en personifiering av de ekonomiska relationerna som samlas i det rättsliga subjektet.⁶³ Därmed blir dubbelgångarna abstrakta identiteter som de rättsliga subjekten kan iklä sig för att spela ut de sociala roller som de abstrakta identiteterna har manuset till. Ett rättsligt subjekt iklä sig rollen som hyresvärd och ett annat som hyresgäst, utifrån detta spelar de ut ett skådespel med den motivation som lagstiftningen gett dem.

Inte heller Fletcher förstår att den rättsliga subjektiviteten återkommer i två steg av Pasjukanis teori, utan menar att den är en teori om enbart rättsfetischism.⁶⁴ Dock har hon en utarbetad teori om hur lagen svarar mot varornas behov att bli utbytta på marknaden, genom att säga att lagen är självständig från sociala aktörers vilja, men inte från det kapitalistiska systemet som de agerar i. Dubbelgångarna får därmed sin vilja bestämd av det kapitalistiska systemet i sin helhet och inte av en viss specifik rättslig subjektivitet. Utifrån Fletchers analys syns drivkraften bakom dubbelgångarna och hur den är distinkt från den rättsliga subjektiviteten på en lägre nivå: dubbelgångarna underlättar varuutbytet för kapitalismen som helhet och inte enbart i en konkret köprelation som den rättsliga subjektiviteten på den lägre nivån drivs av.

Som tidigare konstaterat skapar den rättsliga formen och den rättsliga subjektiviteten en formell jämlikhet mellan alla rättsliga subjekt, inklusive rättsliga subjekt som under andra omständigheter inte skulle vara subjekt såsom företag. Balbus uttrycker det väl när han skriver att rättsformen (även om Balbus egentligen borde tala om dubbelgångaren) slätar över och tar bort politiska intressen och olika ursprung från det rättsliga subjektet på samma sätt som bytesvärdet slätar över bruksvärdet.⁶⁵ Såväl de individuella behov som konkreta personer har, som det relativt konkreta intresset som ett rättsligt subjekt har på den längre nivån slätas över av dubbelgångarens vilja. Det rättsliga subjektet på den högre nivån är individuellt till formen eftersom att den självständigt iklä sig olika karaktärsmasker för att tillvarata egenintressen i lag, men är en "tom individualitet" i det att den enbart får en vilja genom att iklä sig dessa karaktärsmasker.⁶⁶ Balbus har fel när han skriver att denna dubbelgångare totalt byter ut den konkreta individen enligt Pasjukanis.⁶⁷

---

⁶³ Buckel 2020 s. 91.

⁶⁴ Ruth Fletcher "Legal forms and reproductive norms", *Social legal studies* nr. 12:2 (2003) s. 221.

⁶⁵ Isaac D. Balbus, "Commodity form and legal form: An essay on the 'relative autonomy' of the law", *Law & Society Review* nr. 11 (1977) s. 220–223.

⁶⁶ Paralleller kan här dras till begreppet medborgare.

⁶⁷ Balbus drar även den rättsliga subjektiviteten för långt genom att antyda att den är ansvarig för den rättsliga formens innehåll, trots att Pasjukanis gör en uppdelning mellan form och innehåll.

Enligt Pasjukanis kan fler omständigheter än enbart den rättsliga subjektiviteten fyller ut rättens innehåll, vilket antyder att det finns en utomrättslig subjektivitet som kan återverka på rätten.

Därmed kan konstateras att dubbelgångarna får konkreta individer att foga sig efter lagens rättsliga vilja, men att annan subjektivitet kan existera utanför rättssystemet eftersom rätten inte är heltäckande. Dubbelgångaren beskrivs bäst som en karaktärsmask som en tom individualitet sätter på sig för att spela ut ett spel i en typsituation där de maximerar sin egen vinst i enlighet med en laggiven vilja. Den juridiskt bildade viljan som dubbelgångarna styr individer med svarar mot det kapitalistiska systemets behov.

Fletchers kritik av Pasjukanis subjektivitetsbegrepp

Fletcher kritiserar Pasjukanis för att ha övergeneraliserat rättslig subjektivitet på tre sätt, två av dem bygger på missförstånd kring Pasjukanis mål och analys.⁶⁸ Den tredje kritiken visar en viktig begränsning av hur tom dubbelgångarens "tomma individualitet" kan vara. Fletcher baserar sitt argument på att kvinnor länge varit exkluderade från varuägande och därmed från rättslig subjektivitet. Argumentet påverkar även det rättsliga subjektet som analytisk kategori, trots att det rör sig om ett historiskt argument.

Fletcher har rätt i att kvinnor länge varit exkluderade från rättslig subjektivitet.⁶⁹ Länges ansågs det i stora delar av världen att om en kvinna var gift så var hennes subjektivitet överflyttad till mannen i äktenskapen. Liknande argument kring uteslutning från rättslig subjektivitet, baserat på bland annat apartheidsystem eller nazisternas raslagar, har anförts mot Pasjukanis från andra håll.⁷⁰ Från detta har Dimmick försvarat Pasjukanis subjektivitetsbegrepp genom att säga att ras förtingligas som ett rättsligt begrepp först *efter* att rättslig subjektivitet blivit generaliserat. Därmed måste den rättsliga formen fyllas med ett innehåll av rasistisk ideologi för att kunna exkludera vissa grupper. Dimmicks argument kan inte försvara Pasjukanis från Fletchers kritik eftersom kvinnor historiskt inte inkluderas i den rättsliga subjektiviteten innan de exkluderas. Vidare menar Fletcher att ingenting i Pasjukanis teori förklarar just kvinnors exkludering från den rättsliga subjektiviteten.⁷¹ Två följder kan dras av detta, nämligen att Pasjukanis teori kräver en ytterligare del för att förklara varför kvinnor exkluderades från varuägandet och att rättslig subjektivitet inte är en helt tom individualitet eftersom den har en historisk manlig kodning.

---

⁶⁸ Den första kritiken är att Pasjukanis inte kunde förklara andra vägar till rättslig subjektivitet än varuutbyte och den andra är att Pasjukanis betonade det varuägande subjektet även i statens repressiva del. Fletcher menar därmed att det finns fler rättsformer, men missar att Pasjukanis säger att den rättsliga subjektiviteten sprids till annat än varuutbyte genom rättsformen och att vad som gör Pasjukanis teori till en *allmän* rättslära är just att all rätt ges *en gemensam grund*. Ruth Fletcher "Commodities and reproduction: reading Pasjukanis", i *Feminist Encounters with Legal Philosophy*, red. Maria Drakopoulou (Abingdon: Routledge, 2013) s. 142–143.

⁶⁹ Fletcher 2003 s. 224–227.

⁷⁰ Dimmick 2021 s. 123.

⁷¹ Fletcher 2003 s. 227. En fråga som bör undersökas historiskt är ifall kvinnor var uteslutna från rättslig subjektivitet, eller ifall de var rättsliga subjekt med enbart skyldigheter eller hade rättslig subjektivitet under vissa omständigheter.

Fletcher argumenterar även för en begränsning i hur tomt det rättsliga subjektet kan vara, genom att hänvisa till vissa reproduktiva lagar.⁷² Dessa lagar begränsar vilka som kan iklä sig deras karaktärsmasker genom att ha skyldigheter och rättigheter kopplade till konkreta personers biologi.

Fletcher visar att det rättsliga subjektet inte är tomt utan manligt kodat och innehåller gränser där en konkret persons drag förhindrar en total utbytbarhet i dess rättigheter och skyldigheter. Detta, tillsammans med att rättens innehåll bestäms av annat än dess form, visar även att den rättsliga subjektivitet inte kan vara totaliserande.

Sammanfattning

Pasjukanis teori kan sammanfattas i fyra steg. Varuutbyte ger upphov till och är beroende av rättslig subjektivitet, där varuutbytet är steg ett och rättslig subjektivitet är steg två. I steg tre så tenderar två rättsliga subjekt att komma i konflikt med varandra vilket ger upphov till rättsformen och ett tillhörande juridiskt maskineri, som sprider sig och förvandlar andra förhållanden till rättsliga förhållanden som får drag som liknar köprätten. Även institutioner som inte deltar i varuutbytet på samma sätt förvandlas till rättsliga subjekt, som till exempel företag. I steg fyra skapas ett generaliserat rättsligt subjekt genom att de rättsliga subjektens vilja förtingligas genom lag, vilket ger upphov till vad som beskrivs som en "dubbelgångare" med en lagstadgad vilja.

Dubbelgångarens vilja grundas på det kapitalistiska systemets behov i sin helhet, vilket är en mer abstrakt vilja än varans drivkraft i ett specifikt utbyte. Denna dubbelgångare kan beskrivas som en tom individualitet som kan iklädas olika roller för olika scener som fullföljer de olika behoven som det kapitalistiska systemet har.

Dock finns det en begränsning i hur tom den rättsliga subjektiviteten kan vara på bägge nivåer, både i att den är manligt kodad och en konkret persons drag sätter gränser för hur utbytbara vissa rättigheter och skyldigheter kan vara.

---

⁷² Fletcher 2003 s. 234.

Kapitel 3 Rättsformens och den rättsliga subjektivitetens påverkan på medvetandet

Inledning

I detta kapitel kommer jag att svara på frågan: Hur formar rättsformen och den rättsliga subjektiviteten faktiska konkreta personers erfarenhet av världen? Inledningsvis kommer jag att undersöka hur processen som ger upphov till den rättsliga subjektiviteten resulterar i vissa motsättningar som leder till felaktiga uppfattningar om det rättsliga subjektet. För att klargöra dessa motsättningar kommer jag att använda mig av Negris artikel om Pasjukanis och återvända till analysen i kapitel 1. Sedan kommer jag att vidga blicken till att diskutera vilka följder Pasjukanis teori i övrigt har för konkreta personers erfarenhet av världen.

Tolkningar av världen som härrör ur det rättsliga subjektets motsättningar

Det rättsliga subjektet ger upphov till två olika felaktiga uppfattningar som är vanligt förekommande bland både jurister och människor i allmänhet. Dessa uppfattningar uppstår enligt Negri ur det rättsliga subjektets motsägelsefullhet.⁷³ I denna del av framställningen beskrivs de två olika missuppfattningarna och deras uppkomst, vilket innebär viss upprepning av resonemang från kapitel 1. Delkapitlet kommer därefter att avslutas med en exemplifiering av hur motsägelsefullheten döljer den faktiska dominansen som råder i kapitalismen i förhållandet mellan arbetsköpare och arbetssäljare.

Den första motsättningen är att det rättsliga subjektet verkar vara självständigt från sin vara och från andra, men det är först när subjektet som varuägare kommer i kontakt med andra på marknaden som det uppstår.⁷⁴ Detta förutsätter en vidare social kontext i både att varuutbytet måste finnas och att två rättsliga subjekt måste mötas. Med en hänvisning till Hegel sammanfattar Pasjukanis det ömsesidiga erkännandet enligt följande: "Rättens påbud är därför: *var en person och respektera andra som personer* [kursivt från originalet]", men relationen till andra personer eller subjekt är förmedlad genom varan och varuägandet.⁷⁵ Självständigheten kommer därmed från erkännandet av ett annat rättsligt subjekt, och inte från en faktisk självständighet eftersom det rättsliga subjektet är beroende av både varuutbytet och andra rättsliga subjekt.

Den andra uppfattningen är att viljan bakom varuutbytet verkar uppstå ur det självständiga rättsliga subjektet, när viljan egentligen är ett resultat av varornas rörelse och drivkraft. Det är denna drivkraft och rörelse som driver de rättsliga subjekten att ömsesidigt erkänna varandra. För de

---

⁷³ Negri 2017 s. 15–16.

⁷⁴ Pasjukanis 2020 s. 145.

⁷⁵ Citerat från Pasjukanis 2020 s. 146.

rättsliga subjekten verkar därmed utbytet som en frivillig transaktion baserad på det rättsliga subjektets vilja.⁷⁶

Dessa två uppfattningar får det rättsliga subjektet att verka naturligt givet och därmed som något som alltid funnits. Men egentligen är det rättsliga subjektet ett resultat av ett socialt samspel med varornas rörelse i centrum och är med Negris ord "a form of the capitalist mystification of the circulation and reproduction of capital".⁷⁷

Hur dessa uppfattningar om det rättsliga subjektet leder till att delar av verkligheten döljs, kan demonstreras genom förhållandet mellan arbets säljare och arbets köpare.⁷⁸ Under kapitalismen blir arbetskraft en vara på marknaden som en arbetare behöver sälja för att kunna försörja sig. I försäljningen av sin arbetskraft blir arbetaren ett rättsligt subjekt.⁷⁹ Eftersom alla rättsliga subjekt är formellt jämlika verkar arbets säljaren jämlik med arbets köparen i försäljningen och framför domstolen. Deras skyldigheter och rättigheter likställs även i form som rättsliga subjekt. Eftersom det rättsliga subjektet verkar naturligt givet och självständigt så uppfattas inte arbets säljarens behov av att sälja sin arbetskraft för att överleva som resultatet av det tvång varuutbytet ger upphov till, utan något som härrör ur arbets säljarens vilja. Därmed verkar mötet mellan arbets säljare och arbets köpare som ett frivilligt möte mellan jämlika rättsliga subjekt, när det egentligen rör sig om vad Marx skulle kalla "utsugning". Rättslig subjektivitet täcker därmed över maktrelationerna i kapitalismen. Men det finns en sanning i de rättsliga subjektens ställning som jämlika, eftersom vilket rättsligt subjekt som helst skulle kunna inta positionen som arbets köpare eller arbets säljare.⁸⁰

De två missuppfattningarna som det rättsliga subjektets motsättningar ger upphov till är alltså: (1) att det rättsliga subjektet är självständigt och autonomt, trots att det grundas på ett socialt samspel; (2) att det rättsliga subjektets vilja verkar uppstå ur det rättsliga subjektet själv, men egentligen är ett resultat av varornas rörelse. Genom dessa uppfattningar döljer rättslig subjektivitet en del av kapitalismens totala verklighet och det rättsliga subjektet verkar vara naturligt givet.

Staten och den rättsliga subjektiviteten

Den rättsliga subjektivitetens förhållande till staten är tudelat, å ena sidan ger konflikten mellan rättsliga subjekt upphov till ett statsmaskineri som verkar separat och fristående från de rättsliga subjekten men samtidigt är de rättsliga subjekten "bryggan" mellan staten och ekonomin. I denna del

---

⁷⁶ Pasjukanis 2020 s. 146–148.

⁷⁷ Negri 2017 s. 16.

⁷⁸ En relation som många tolkare av Pasjukanis missuppfattar som något orelaterat till rättslig subjektivitet, se till exempel Fletcher 2003.

⁷⁹ Pasjukanis 2020 s. 147, i fotnot 12 på samma sida poängterar Pasjukanis att arbetskraftens natur som vara blir tydlig i migrationslagstiftning. Ett exempel är de fyra friheterna i EU-rätten vilka är: fri rörlighet för kapital, varor, tjänster och personer (där personer enbart kan utnyttja denna rätt fullt ut såsom arbetskraft). Dock ger FN:s flyktingkonvention en bild av invandring som inte grundas i människors förmåga att sälja sin arbetskraft.

⁸⁰ Dimmick 2021 s. 130.

av uppsatsen kommer jag att visa hur Pasjukanis kommer fram till att detta tudelade förhållande råder mellan de rättsliga subjekten och staten.⁸¹

Som redan konstaterat så växer det i takt med den rättsliga formen fram ett maskineri med syfte att tolka och genomföra lagen.⁸² Eftersom denna repressiva apparat medlar i en konflikt mellan två jämlika rättsliga subjekt så verkar maskineriet separat från de rättsliga subjekten och som en neutral rättskipare. Ett exempel på detta är en straffrättsprocess, i vilken domaren får representera statens neutrala makt och åklagaren folkets allmänvilja.⁸³ Eftersom denna apparat växer fram som ett svar på konflikten mellan rättssubjekt så är den egentligen inte separat från dem. I konfliktlösningen mellan rättssubjekt så är domstolen enbart neutral i förhållande till rättssubjekten, men domstolens övergripande syfte är att upprätthålla varuutbytet.

Kopplingen mellan rättslig subjektivitet och staten är något som få av Pasjukanis läsare, och kanske inte ens Pasjukanis själv, märkt av, men något som Negri betonar i sin artikel om Pasjukanis.⁸⁴ Negri säger att staten och köprätten är två olika ändar på den rättsliga subjektivitetens skala.⁸⁵ Det rättsliga subjektet medlar statens makt över ekonomin genom innehållet som lagstiftningen ger rätten. Av rättsformen får staten formen för hur de ska reglera ekonomin, genom att forma innehållet i lagen så att den gäller rättsliga subjekt. Ett exempel är förbudet mot försäljning av narkotikaklassade preparat. Innehållet som ges av staten är själva förbudet att sälja vissa preparat, formen är att förbudet gäller just för de redan givna rättsliga subjekten. Trots kopplingen uppfattas staten och ekonomin som skilda utifrån det rättsliga subjektets perspektiv. I det givna exemplet kommer statens agerande att verka som att det blandar sig in i en annan sfär än den statliga.

Enligt Pasjukanis ger den rättsliga subjektiviteten och rättsformen upphov till två felaktiga uppfattningar, att staten är en separat och neutral rättskipare och att ekonomin och staten är helt separerade. Egentligen är rättsväsendet ett utfall av varuutbytet och inte neutralt utan partiskt i sitt mål att upprätthålla varuutbytets fortsättning. Vidare visar den rättsliga subjektiviteten att ekonomin och staten hör ihop.

[Dubbelgångarens påverkan på en konkret person upplevda verklighet](#)

Även dubbelgångaren som rättsformen ger upphov till, som det beskrivs i kapitel 2, påverkar en konkret persons upplevelse av verkligheten. Det har redan konstaterats att konkreta personer fogar sig i sina beteenden efter dubbelgångarna.

---

⁸¹ Pasjukanis har en nyanserad analys av staten som förtjänar uppmärksamhet, men faller utanför ämnet för denna uppsats i den mån den inte berör rättslig subjektivitet.

⁸² Pasjukanis 2020 s. 149–150.

⁸³ I svensk kontext kan nämnas nämndemännen som ska representera "folket" och inte bara en opersonlig stat, dock har nämndemannasystemet kritiserats av juristkåren som vill upprätthålla den uppfattning som rättsformen ger upphov till.

⁸⁴ Negri 2017 s. 15–16.

⁸⁵ Negri 2017 s. 17 och 19–20.

Enligt Negri är dubbelgångaren både fetischistisk och ideologisk, därmed påverkar den vår uppfattning av verkligheten.⁸⁶ I huvudsak sker detta genom att dubbelgångaren uppfattas, likt rättsliga subjekt på den lägre nivån, som ett resultat av en konkret persons faktiska vilja när den som ovan konstateras egentligen är en vilja inskriven i lagstiftningen baserat på det kapitalistiska systemets behov.⁸⁷ Enligt Dimilous och Milios så ger dubbelgångare upphov till en föreställning om att de rättsliga subjekten agerar efter en absolut och abstrakt viljefrihet, fast det egentligen rör sig om varornas vilja.⁸⁸ De har fel i att denna uppfattning uppstår genom dubbelgångaren, eftersom den uppstår ur den rättsliga subjektiviteten i det konkreta varuutbytet. De har däremot rätt i att denna föreställning lever kvar och återfinns även när det rättsliga subjektet iklär sig en dubbelgångare.

Därmed kan konstateras att dubbelgångarna ger upphov till ideologiska och fetischistiska effekter, i huvudsak idén att viljan som det rättsliga subjektet iklär sig härstammar ur den konkreta individen och inte kapitalismens behov. Dessutom uppfattas viljan, även när ett rättsligt subjekt iklär sig en dubbelgångare, som en absolut och abstrakt viljefrihet. Den konkreta individen agerar därför efter dubbelgångarens vilja, men tror att det är dess egen fria vilja.

Sammanfattning

Detta kapitel har behandlat frågan: Hur formar rättsformen och den rättsliga subjektiviteten faktiska konkreta personers erfarenhet av världen? Denna fråga har jag undersökt i tre olika stadier.

Det första stadiet är hur rättslig subjektivitet såsom den uppenbarar sig i varuutbytet formar konkretas människors levda erfarenheter av världen. Detta sker på två sätt. Det första är att det rättsliga subjektet upplevs som självständigt och autonomt, trots att det är resultatet av ett socialt samspel. Det andra är att den ger upphov till idén om att viljan som driver det rättsliga subjektet uppstår ur den konkreta individen, fast viljan uppstår ur varuutbytet. Dessa två uppfattningar döljer med hjälp av de rättsliga subjektens formella jämlikhet kapitalismens ojämlika inslag.

Det andra stadiet gällde frågan om den rättsliga subjektivitetens påverkan på upplevelsen av rättsväsendet och staten i sin helhet. Rättslig subjektivitet gör så att rättsväsendets upplevs som en neutral rättskipare trots att det upprätthåller varuutbytet. Dessutom upplevs staten och ekonomin som åtskilda, trots att de binds samman av det rättsliga subjektet.

Det sista stadiet av frågan utgick från analysen i kapitel 2 av den juridiskt bildade viljan och dubbelgångare. Detta ger den upphov till en tro att den juridiskt bildade viljan inte uppstår ur det kapitalistiska systemets behov utan från den konkreta individen. Dessutom lever uppfattningen från

---

⁸⁶ Negri 2017 s. 9.

⁸⁷ Denna sista poäng gör explicit av Pasjukanis, se Pasjukanis 2020 s. 151.

⁸⁸ Dimitri Dimoulis & John Milios "Commodity Fetishism vs. Capital Fetishism: Marxist Interpretations vis-à-vis Marx's Analyses in Capital", *Historical Materialism* nr 13:3 (2005) s. 12. Dimoulis och Milios har fel i att Pasjukanis teori enbart skulle vara en teori om rättsfetischism.

rättslig subjektivitet i det konkreta varuutbytet kvar i dubbelgångaren att den konkreta persons vilja är absolut fri, när den egentligen kommer utifrån.

Slutsats

Syftet med denna uppsats var att fastställa vad Pasjukanis menar med sitt begrepp "rättslig subjektivitet" och hur den rättsliga subjektiviteten, med dess tillhörande "dubbelgångare" och den "juridiskt bildade" viljan, påverkar en konkret persons levda erfarenhet av världen. Jag har i tre olika kapitel undersökt det genom att besvara fyra olika frågor.

Innan någon av frågorna besvarades gavs en bakgrund till målet med och metoden i *Allmän rättslära och marxism*. Målet för Pasjukanis var att förklara grunden till rätten i sin helhet och framväxten av dess rättsliga analytiska kategorier som en dialektisk process. Pasjukanis använder sig av Marx analys av kapitalismen, och konstaterar att rätten såsom vi förstår den är ett resultat av varuutbytet under kapitalismen.

Den första fråga som besvarades i det första kapitlet löd: Hur uppstår den rättsliga subjektiviteten och hur ger den upphov till rättsformen? Enligt Pasjukanis uppstår den rättsliga subjektiviteten genom varuutbytet på grund av varornas behov av att röra sig på marknaden. Den rättsliga subjektiviteten definieras därmed genom äganderätten till varan. Dock är äganderätten inte tillräcklig i sig, utan det krävs även ett ömsesidigt erkännande mellan två rättsliga subjekt i köpet/försäljningen av en vara. I erkännandet så erkänner subjekten för varandra att de bägge kan inneha rättigheter och skyldigheter, vilket gör subjekten formellt jämlika. Dessutom erkänner varje subjekt att det andra subjektet är självständigt och agerar frivilligt. Den ovan nämnda viljan hos varorna att röra på sig och varornas önskan att få realisera sitt värde innebär att de rättsliga subjekten agerar vinstmaximerande.

Detta vinstmaximerande beteende i utbytet hos de formellt jämlika och självständiga subjekten tenderar att leda till rättsliga konflikter. Dessa rättsliga konflikter ger upphov till både rättsformen och ett vidare utomekonomiskt maskineri. Maskineriet tar formen av ett rättsväsende och lagstiftning, som sprider och upprätthåller rättsformen. Rättsformen är den specifika rättsliga formen av social reglering som uppstår genom den rättsliga subjektiviteten vars konflikter löses i en rättegångsprocess.

Den andra frågan som besvarades i första kapitlet löd: hur ska metaforen "bas och överbyggnad" förstås i relation till Pasjukanis teorier? Svaret på denna fråga är att Pasjukanis bör förstås som någon som kritiserar den klassiska marxistiska versionen av bas-och överbyggnadsmodellen, genom att säga att varuutbytet och rättslig subjektivitet är ömsesidigt beroende av varandra, det vill säga att rätten och ekonomin förutsätter varandra.

Den tredje fråga som besvarades i andra kapitlet genom en diskussion med sekundärlitteraturen var: Hur sprider rättsformen den rättsliga subjektiviteten till områden som inte tidigare har reglerats som rättsliga förhållanden och hur förändrar det den rättsliga subjektiviteten? Enligt Pasjukanis sprids rättsformen till andra sociala relationer som inte är köprättsliga genom det

utomekonomiska maskineriet och lagen som uppstått i konflikten mellan två rättssubjekt. Rättsformen sprids till relationer som tidigare reglerats på andra sätt och förvandlar dem till förhållanden mellan rättsliga subjekt med olika rättigheter och skyldigheter gentemot varandra. Även institutioner som till exempel företag förvandlas till rättsliga subjekt genom rättsformens spridning, och verkar därmed jämlika med övriga rättsliga subjekt. Dessa relationer får vissa drag som liknar köprätten. Rättsformen förvandlar även den rättsliga subjektivitet så att den får en "dubbelgångare" med en vilja som är inskriven i lagen, det vill säga en vilja som har rört sig bort från det ursprungliga rättsliga subjektet och i stället blivit generaliserat för typsituationer. Dubbelgångarens vilja styrs av det kapitalistiska systemets behov i sin helhet, och inte av varans rörelse i ett konkret utbyte. Bäst beskrivs dubbelgångaren som en tom individualitet som ges olika roller som fullgör det kapitalistiska systemets behov.

Den rättsliga subjektiviteten är dock inte helt jämlik eller helt tom, eftersom den är manligt kodad och genom att vissa rättigheter och skyldigheter inte är utbytbara mellan konkreta individer.

Den sista frågan som besvarades i kapitel 3 löd: Hur formar rättsformen och den rättsliga subjektiviteten faktiska konkreta personers erfarenhet av världen? Den rättsliga subjektivitetens motsättningar ger upphov till två föreställningar. För det första till en föreställning om att den är självständig, trots att den uppstår ur ett socialt samspel. För det andra till tron att det rättsliga subjektet agerar efter en konkret persons vilja, när den egentligen agerar efter en vilja som uppstår ur varuutbytets logik.

Den rättsliga subjektiviteten ger även upphov till tron att rättsväsendet skulle vara en medlande och neutral part som står mellan två rättsliga subjekt, när det egentligen agerar efter varuutbytets logik. Dessutom ger den rättsliga subjektiviteten upphov till tron att staten och ekonomin är separerade, när det rättsliga subjektet och rättsformen är det som kopplar ihop dem.

Den juridiskt bildade viljan ger genom dubbelgångaren upphov till tron att viljan kommer från den konkreta person som iklär sig dess roll och inte från den kapitalistiska systemets behov. Vidare lever i dubbelgångaren idén kvar att viljan som ges uttryck åt inte bara härstammar från den konkreta personen, utan också är ett uttryck för den konkreta personens absoluta och abstrakta viljefrihet.

Pasjukanis är idag tyvärr mestadels bortglömd inom filosofin trots att hans teori har återupptäckts inom rättsvetenskapen. Inom filosofin skulle Pasjukanis kunna sättas i dialog med senare teorier om subjektivitet och rätt, både inom och utom den marxistiska diskursen, men även med ideologikritiska teorier och kanske särskilt i en filosofisk diskussion om statens natur. Pasjukanis dog för tidigt, men förhoppningsvis så väcks hans teori snart ur sin slummer.

Bibliografi

Balbus, Isaac D., "Commodity form and legal form: An essay on the 'relative autonomy' of the law" *Law & Society Review* nr. 11 (1977), s. 571-588.

Buckel, Sonja, *Subjectivation and Cohesion: Towards the Reconstruction of a Materialist Theory of Law* (Chicago: Haymarket books, 2020).

Dimmick, Matthew, "Base and superstructure as ontology", *Legalform* (2019) <https://legalform.blog/2019/08/17/base-and-superstructure-as-ontology-matthew-dimick/> (hämtad 23/5-2022)

Dimmick, Matthew, "Pashukanis' commodity-form theory of law", i *Research handbook on law and Marxism*, red. O'Connell, Paul & Özsu, Umut (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2021), s. 115-138.

Dimoulis, Dimitri & Milios, John "Commodity Fetishism vs. Capital Fetishism: Marxist Interpretations vis-à-vis Marx's Analyses in Capital" *Historical Materialism* nr. 13:3 (2005), s. 193-218.

Fletcher, Ruth "Legal forms and reproductive norms", *Social legal studies* nr 12:2 (2003), s. 217-241.

Fletcher, Ruth "Commodities and reproduction: reading Pashukanis", i *Feminist Encounters with Legal Philosophy*, red. Drakopoulou, Maria (Abingdon: Routledge, 2013), s.138-157.

Fuller, Lon L., "Pashukanis and Vyshinsky: a study in the development of Marxian legal theory" *Michigan law review* nr. 47 (1949), s.1157-1166.

Head, Micheal, *Evgeny Pashukanis: A Critical Reappraisal* (Abingdon: Routledge, 2008).

Korsch, Karl, "An assessment", appendix i *Law and Marxism: a general theory* (London: Pluto press, 1978) s. 189-195.

Macpherson, C.B, *The political theory of possessive individualism: Hobbes to Locke* (Oxford: Oxford University Press, 1962).

Marx, Karl, *Till kritiken av den politiska ekonomin* (1859), <https://www.marxists.org/svenska/marx/1859/13-d010.htm>, (hämtad 23/5-2022).

Marx, Karl, *Kapitalet. Första boken: Kapitalets produktionsprocess* (1867), <https://www.marxists.org/svenska/marx/1867/23-d103.htm#h45>, (hämtad 23/5-2022).

Miéville, China, *Between equal rights: A marxist theory of international law* (Chicago: Haymarket books, 2005).

Negri, Antonio, "Reareading Pashukanis: Discussions notes" *Stasis* nr. 5:2 English edition (2017), s. 8-49.

Pasjukanis, Jevegenij, "Varan och subjektet", *Fronesis* nr. 68-69 (2020), s. 144-152.

Pashukanis, Evengy, *Law and Marxism: a general theory* (London: Pluto press, 1978).

Poulantzas, Nicos, *State, Power, socialism* (London: Verso, 2014).

Stone, Christopher D., "Should trees have a standing – toward legal rights for natural objects" *Southern California Law Review* nr 45 (1972), s. 450-501.